

Vårt lantbrukskulturella arv

Sune Zachrisson

Styresman, Nordiska museet, Stockholm

Föredrag vid Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens sammankomst den 9 december 1982

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien och Nordiska museet har en stor gemensam uppgift att förvalta: det agrarhistoriska arvet åt kommande släkten. Nuet blir i morgon historia och förändringen av landets modernärningar pågår ständigt och i allt snabbare takt. Jag vill med detta redan inledningsvis ha slagit fast att agrarhistoria – lika litet som all annan samhällshistoria – inte får inskränka sig till vården och bevarandet av minnena av det som varit. Dokumentation och insamlande av material och uppgifter, föremål och data om nuets förändringar måste även vara en uppgift för det återuppståndna lantbruksmuseum på 1980-talet, som skall ersätta Akademiens Lantbruks- och Fiskerimuseum i Frescati, där det fungerade mellan åren 1904-64.

Nordiska museet är centralmuseum för svensk kulturhistoria från tiden efter 1500 till vår egen tid – en institution som skall vara samhällets ständiga minne och veta att utifrån sitt samlade material en gång ge kommande generationer svar på frågor om livsvillkor och levnadsförhållanden i det förgångna. För en sådan institution måste dokumenterandet av nuet för framtiden bli av särskilt stor betydelse.

Nordiska museet har i samverkan med landets övriga kulturhistoriska museer tagit ett djärvt grepp för lösandet av »problemet samtidsdokumentation». Målet är att genom samverkan och samordning försöka dokumentera och insamla föremål och fakta om allt det som är representativt och typiskt just nu och i olika delar av landet. Inom det för oss här aktuella ämnesområdet innebär detta kort sagt: sedan ett år tillbaka fungerar en särskild grupp av frivilligt samverkande museer såsom dokumentörer av lantbruks-, skogs- och fiskenäringarnas situation i dagens samhälle. De engagerade museernas antal är tretton. Vart och ett har åtagit sig att i tur och ordning genomföra en större dokumenta-

tion av någon del av dessa näringsfång inom sitt län. Det innebär att bördan inte blir alltför tung. Endast var trettonde år behöver ett museum i gruppen avsätta pengar och personal till uppgiften. Centralmuseet som samordnare kan känna trygghet – mera än någonsin förr – i det faktum att fältundersökningar varje år pågår någonstans i Sverige inom detta speciella sakområde.

År efter år byggs det upp ett kunnande om liv och verksamhet inom lantbruks-, skogs- och fiskenäringarna. För museerna är det de i näringarna verksamma människornas livsvillkor, levnadsförhållanden och arbetsmiljö som är målet för dokumentationen, men självklart påverkas miljö och levnadsvillkor av jordbrukspolitiska beslut, tekniska och maskinella förhållanden och förädlingsarbetet av djur och växter.

Jag har inledningsvis dröjt vid denna samtidsdokumenterande uppgift därför att den är så betydelsefull. Det lantbrukskulturella arvet har dessutom en mycket viktig uppgift att fylla, nämligen att förklara en grundläggande del av vår egen identitet som individer och nation. Förändringen från självhushållets dagar fram till det välstånd vi upplevt – och nu ser krympa – har sin rot i Lantbrukssverige. Ett stycke jord i självhushållets dagar födde en bondfamilj. När samma jord senare lyckades mätta två, fem och småningom 10 familjer, så är det berättelsen om Fattigsveriges väg till Valfärdsstat. Det är berättelsen om organisatoriska förändringar såsom laga skifte, om maskin- och redskapstekniska förbättringar, om förädlingsarbete inom animalie- och vegetabilieområdet och om en allt längre driven specialisering. Allt tillsammans taget utgör förutsättningen för industrialism och urbanisering.

Sveriges utveckling från ren landsbygdsnation till industri- och välfärdsstat är kort, mycket kort. Därför är för oss nu levande svenskar landsbygdens livsvillkor ofta rena självklarhe-

ter. Men självklarheterna är inte varaktigare än den enskilde individens livslängd. Det faktum att vi till så nyligen varit en landsbygdsnation, att livet vid torvan är en grundläggande del av vår nations identitet, är inte för all framtid självklarheter. Det gäller att vara rädd om och varmsamt vårda det. Unga generationer växer upp och söker sina rötter för att finna samband och förankring bakåt. Det är dags att lyfta fram de tystlåtna, odramatiska modernäringarna och göra dem och deras betydelse förståelig för unga släkten.

Här vill jag peka på den mycket stora och väsentliga undervisningsuppgift som såväl Akademien som Nordiska museet har att bemästra. Den måste också genomsyra den presentation som lantbruksmuseet skall erbjuda besökarna. Med det tredimensionella föremålet kan just det som historiskt skett förklaras och göras fattbart. Akademien och Nordiska museet har omätliga tillgångar av illustrationsmaterial i den samling som numera finns bevarad i museets magasinbyggnad på Julita. Det är en av Europas största agrarhistoriska samlingar – frågan är om det överhuvud taget finns någon som är mer rikhaltig.

Akademien hade redan från sin början 1811 till uppgift att vara centralt organ för lanthushållningens utveckling. Två år efter bildandet inrättades Akademiens Centralverkstad med uppgift att tillverka nya redskap. Genom internationella kontakter fick Akademien förslag, idéer och exempel som man ville omsätta i praktiken och förmedla ut till de i snabb takt bildade hushållningssällskapen och till allmogen. Resultatet av denna utvecklings- och innovationsverksamhet blev förutom skrifter och artiklar också en mängd föremål, redskap och maskiner: grunden till en museisamling. Men det var ingalunda fråga om antikviteter. Det var *nyheter* till lanthushållningens upphjälpande.

Men även de mest moderna ting blir snabbt nog historiska dokument. Akademien övertog 1826 Kungl. Modellkammarens modellsamling och år 1849 även Patriotiska Sällskapets, dessutom hade man den första presidenten A. N. Edelcrantz' samling. Detta innebar att en aktningvärd grund lades till en agrarhistorisk föremålssamling. Akademien – ständigt på jakt efter nyheter över hela världen – tillförde hela tiden

samlingen nytt material, sedermera gjorde även enskilda givare det. Snart blev dock de stora lantbruksutställningarna den viktigaste förmeraren av den. Föremål från den sjudande utvecklingen vid 1800-talets mitt är därför särskilt rikt företrädda.

Strax efter seklets mitt dyker läraren, pedagogen och samlaren Artur Hazelius upp. Han finner ett helt kulturarv på väg ut på sopbacken på grund av de olika, starka förändringar som bröt igenom i svenskt samhällsliv, det vill säga i landsbygdens liv och traditionsmönster. Artur Hazelius var en av de få som insåg vad som höll på att hända. Han tog till sin livsuppgift att från glömska och förgängelse rädda undan det som av hans egen samtid betraktades som uråldrigt, omodernt, det som man vände ryggen åt. Det var hos landsbygdens folk han samlade. Det var där förändringens vindar blåste starkast. Näringsfriheten var ett faktum, laga skiftets uppbrytning av byarna pågick runt om i landet, ståndsriksdagen var upplöst, folkskolestadgan införd – för att bara nämna några exempel. Hazelius samlade det gamla, traditionsbundna, det hemmatillverkade, just det som utvecklingen, de nya redskapen och maskinerna höll på att ta död på – och där Akademien och hushållningssällskapen varit en pådrivande och initierande kraft. Det är sålunda på ett alldeles ovanligt spännande sätt som Akademiens och Nordiska museets samlingar kompletterar varandra och kan skildra den agrarhistoriska utvecklingen i Sverige ända sedan 1700-talets mitt och fram till vårt sekels början. I dessa samlingar kan vi verkligen uppleva klyftan mellan ambition och verklighet, mellan innovatören och den traditionsbundne lantmannen.

År 1970 förenades dessa båda samlingar till *en* genom att Akademien som donation överlämnade sin del till Nordiska museet, efter det att Lantbruks- och Fiskerimuseet i Frescati från år 1904 måst utrymmas för det nya universitetet. Det var i själva verket slutet på en trettioårig utrednings- och diskussionsperiod, under vilken Akademien letat efter bättre lokal och i samverkan med Nordiska museet skissat på en förnyelse av utställningsinnehållet. Museet i Frescati var i stort behov av förnyelse. När universitetet och därmed staten övertog mark och byggnader i Frescati hade planerna för lantbruksmuseet

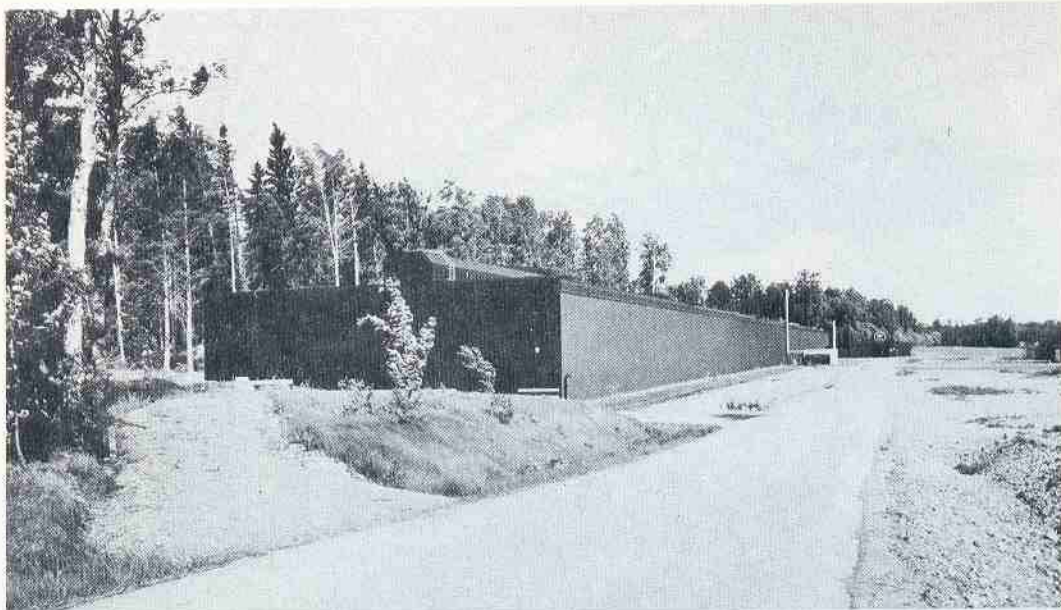

Fig. 1. Centralmagasinet på Julita. Här förvaras bl. a. de stora lantbrukshistoriska samlingarna. Det nya

lantbruksmuseet kommer att uppföras i anslutning till den bortre delen. Foto Nordiska museet 1982.

ännu ej klarnat, men tanken på en flyttning till Julita hade allt oftare diskuterats. Nu blev situationen akut och behovet att skaffa magasinstrymme den primära uppgiften, viktigare än att bygga ett nytt museum. Detta blev incitamentet till Nordiska museets utbyggnadsplan för ett stort centralmagasin på Julita. Efter alla de många bekymmer och bedrävelser som följt Akademiens samlingar under 1960-talet blev detta till sist en klok och förnuftig handlingslinje: att först skapa lagringsutrymme och sedan planera vidare för ett återuppståndet museum. Därigenom har Nordiska museet blivit det första i landet som byggt magasinlokaler innan själva utställningsutrymmena uppförts.

Det befintliga centralmagasinet på Julita (fig. 1) består av en tvåvårig lagerbyggnad uppförd i betong och tegel, utvändigt klädd med faluröd träpanel för att ansluta till de stora ekonomibyggnadernas tradition. De 11.500 kvm är fördelade på 20 enhetliga celler. De lantbrukshistoriska samlingarna inryms i fem sådana celler i bottenvåningen, vilket betyder att de tilldelats en yta på nästan 3000 kvm. I övriga delar av magasinet förvaras museet andra typer av föremålssamlingar såsom möbler, textilier osv. In-

dustrins moderna lagringsteknik och varuhantering har fått vara förebild för magasineringen av föremålen. De förvaras på Europapallssystem, i lagerbackar eller compactushyllor, hantaras med eltruckar och andra moderna lyft- och transportanordningar. Centralmagasinet är brand- och stöldsäkert och försett med automatiserad klimatstyrning.

Själva föremålen och mängden av data kring och om dem utgör museernas själva raison d'être. Genom tillkomsten av centralmagasinet på Julita har denna grundsats kommit till konkret uttryck. Kontrasten mot förr är kolossal. Utrymmen, som ratades av andra, var förr det som erbjöds museerna att förvara sitt kulturhistoriska material uti. Sådana utrymmen gick det nästan inte att låta någon forskare komma in i – fränsett det faktum att föremål och personal tog skada. På Julita är det svårt att få en besökare att inse att han inte kommit in i det nya lantbruksmuseet, då han går utmed raderna av prydligt ordnade maskiner och redskap (fig. 2). Men det är inte något museum utan bara ett lager eller ännu hellre ett föremålsarkiv, ur vilket man skall ta fram föremål för visning eller studium.

Det egentliga lantbruksmuseets program är

Fig. 2. På en yta av nästan 3000 kvm i centralmagasinet är de lantbrukshistoriska samlingarna lagrade. Föremålsgrupperna är klart och översiktligt uppord-

nade till nytta för både museets personal och forskare. Foto Nordiska museet 1982.

klart sedan flera år. Det ingår i den utbyggnads-etapp som närmast skall följa på Julita. Ärendet ligger på regeringens bord sedan ett och ett halvt år tillbaka med begäran om projekteringsstillstånd. Etappen omfattar förutom själva museet lokaler för en mycket viktig funktion: den tekniska verksamheten för vård och konservering, behandlings- och bearbetningsrum och tjänstelokaler. För forskning och populärvetenskaplig undervisning kommer det att finnas visningsrum, studie- och grupprum med riklig teknisk utrustning. Här kommer utbildning och undervisning av lärare, studieledare och studenter att äga rum.

Utbildningen kan ske i traditionell föreläsningsform, men det kommer nog att bli undantag; snarare blir det studier i grupp med video-program, publicerbara grupparbeten eller färdiga studiepaket som resultat. Verksamheten avses ske i direkt samverkan med folkbildningsförbundet och därmed komma en bredare all-

mänhet till del genom kursverksamhet runt om i landet. Men vi planerar också för den dag då lantbrukshistoria skall återfinnas som ämne på lantbruksuniversitetets schema, något som både bör och måste komma.

Det nya lantbruksmuseets innehåll

Det egentliga lantbruksmuseet beräknas omfatta 2 500 kvm i en byggnad som på olika ställen skall ge utblickar mot det levande odlingslandskapet utanför. Entrén når man genom Hästhagens välhävda hagmark med järnålderns bygravväld som ett historiens första grundackord för besökaren (fig. 3). Den permanenta utställningen i museet skall skildra det svenska lantbrukets utveckling och betydelse från äldsta tid till våra dagar, visa hur bonden tagit till vara de förutsättningar som naturen erbjuder, förmågan att skapa och utveckla tjänliga produktionsredskap och förbättra boskapsskötsel och växtodling.

I skilda delar av Sverige är naturförutsättning-

Fig. 3. Entrén till det blivande lantbruksmuseet kommer att ligga intill det bygravfält från sen järnålder som ligger i hagmarken ovanför centralmagasinet. I för-

grunden gravfältet, där bakom magasinet med dess ventilations- och klimatanläggning placerad på taket. Foto Nordiska museet 1982.

arna olika, vilket har medfört kulturella olikheter. Genom att i varje tidsperiod skildra en särskild del av landet visas dessa ekologiska skillnader. Speciellt viktig blir denna aspekt i marginalekonomier såsom skärgårdsbondens och den norrländske kronotorparens. De redskap bönderna utvecklade var väl anpassade för sina ändamål. Detta visas genom att den funktionella aspekten tas fram. Alla de viktigaste arbetsmomenten i lantbrukets årsrytm skall vara med i utställningen för att ge en så fullständig bild som möjligt. En grundtanke i utställningen är att arbetet och produktionsmedlen utgör basen för den övriga kulturen. Det ligger i sakens natur att den sociala aspekten på lantbrukets utveckling måste få sin särskilda belysning. För att rätt kunna beskriva detta måste man ta hänsyn till den sociala skiktningen och samhällets

organisation. Även för de rent tekniska förändringarna har den sociala aspekten betydelse.

Med detta vill jag ha understrukt de fyra grundläggande aspekterna som utställningen skall bära fram, nämligen den historisk/kronologiska, den ekologiska, den funktionella och den sociala.

När besökaren anträder sin vandring i tid och rum genom det blivande lantbruksmuseet möts han av en introduktion om naturvariationer, växttidslängder, nederbördsförhållanden och viktiga kulturgränser som utbildats i vårt land från norr till söder, öster till väster. Detta presenteras med olika media: bildspel, videoprogram och texter.

Förhistorien från stenålder fram till 1000-talet får av förklarliga skäl en översiktlig beskrivning, men viktiga förhållanden måste där lyftas fram.

Tiden omkring år 1200 exemplifieras med en gotländsk bondgård. Man ser en ladugård, en skvaltkvarn och en fåraherde i bakgrunden. Vårbruket är i gång och åkern bearbetas med spadar. 1000–1200 är ett avgörande skede i vår lantbrukshistoria. Plogen börjar då tränga ut årdret i Skåne och Västergötland. Den järnskodda spaden slog igenom. Skvalten avlöste handkvarnen. Tack vare den tekniska utvecklingen skedde stora nyodlingar. Tråldomen började försvinna, kyrkoorganisationen växte sig stark, adeln träder in på arenan.

1300-talet belyses med cistercienserklostret Saba i Sörmland. Åkerbruket gick in i en allvarlig ekonomisk kris med sjunkande produktion och nedläggning av åkrar. Cistercienserorden var och är speciellt inriktad på lantbruk, skogsbruk och trädgårdsskötsel. Denna orden hade varit med om det stora uppsvinget ute i Europa, men klostret Saba i Julita fick nu uppleva den ekonomiska krisen från 1300-talets mitt och ett hundratal år framåt.

Nästa scen skildrar *1500-talets början* i södra Uppland. Nu möter en ny framstegsperiod i lantbrukets historia. Utvecklingen av den lätta högplogen, som troligen nu ägde rum, gjorde att plogen kunde spridas till de norra delarna av Sverige. Harven med järnpinnar och välten nämns för första gången. I Uppland började man skära säden med lie. Nedlagda åkrar återuppodlades. Levnadsstandarden höjdes och statsmakten stärktes. Upplands slättland blev i huvudsak spannmålsodlande och försåg den växande storstaden med brödsäd. I inventarier från kungsgårdar, i domböcker och hushållsböcker skymtar uppgifter om vardagsliv och redskap. Detta skede illustreras med en scen som visar höstärjning i lövängslandskap med betande kreatur, en dikesgrävande man och en mjölkande kvinna framför gärdesgårdar och en sammangyttrad byklunga.

1600-talet, Läckö i Västergötland. Adelns egendomar nådde nu sin största utbredning. Storgods lade mängenstädes om driften till boskapsskötsel i stor skala. Men på det jordbrukstekniska området stod utvecklingen relativt stilla. Västergötland var ett boskapsrikt landskap. Oxar drevs upp till Bergslagen för att bli kött och korv och läderrep i gruv- och bergshantering. Läckö slotts ägare satsade på boskapssköt-

sel. Åkrarna producerade havre till foder i ett extensivt bruk utan direkt gödsling.

1600-talet måste också få berätta en annan del av historien – den om de finska småbrukarnas svedjebruk i skogsområdena i mellersta Sverige och södra Norrland. Invandringen under slutet av 1500-talet och början av 1600-talet var betydande. Finnbygdens lantbrukskultur, särskilt stark i norra Värmland under 300 år, ger en bild av det finska jordbrukets ställning omkring 1600. Mycket material från Mangskogs socken som kan belysa svedjebrukets förlopp och rytm finns samlat.

Nästa sceneri visar *1770-talet* i Leksands socken. Här får fäbodväsendet, som dominerade den materiella kulturen i norra Sverige, sin belysning, men även skördearbetet i byarna. Under detta århundrade infördes en rad nyheter som förebådade den agrara revolutionen: den svängda vändskivan, lindbruket som föregångare till växelbruket, tröskvagnar, fläktvannor osv. Dalarna och Norrland ledde den tekniska utvecklingen, medan Mälardalen och Skåne med adelns storgods snarast släpade efter.

1800-talets första hälft visualiseras med scener från Skegrie socken i Skåne. Det stora genombrottet för engelska och amerikanska plogar, klösharvar, mullskopor m.m. åtföljdes av stenröjningar och utdikningar i stor skala. Potatisodling, vallodling, kreatursavel, snabb befolkningstillväxt och ännu snabbare nyodlingsverksamhet är byggstenar i den agrara revolutionen som i sin tur bildar förutsättningen för den industriella. I Skåne var omvandlingen starkast. När den obegränsade dagsverksskyldigheten avskaffades på godsen försvann också den stora hjulplogen, enskiftet infördes och Skåne blev snabbt ledande landskap på det jordbrukstekniska området – och Sveriges kornbod.

Den mångsysslande skärgårdsbonden med sitt fiskejordbruk på *1890-talet* utgör nästa scen. Museet har ett fylligt material från Långviksskärr i Stockholms södra ytterskärgård, som får berätta om boskapsskötsel och för hand brukade smååkrar.

Sekelskiftets storgods med statsystem exemplifieras med Julita i statsystemets klassiska landskap Sörmland. Skörd och tröskning hade blivit flaskhalsar i produktionen sedan jordbruksutvecklingen satt fart och var ett faktum. Ett sta-

tionärt tröskverk med lokomobil och arbetslag åskådliggör skedet, men det berättas också om statsystem och lantarbetarrörelsens framväxt.

Industrialism, folktillväxt, emigration, egna-hemsrörelse, skogs- och kronotorp – i de begreppen ryms väldiga förändringar i svenskt samhällsliv. Depressionen *kring 1920* förde fattiga industriarbetare från Mellansverige till norrländska myrar och skogslandskap. Vilhelmina socken i Västerbotten får bilda utgångspunkt för skildringen av de jordlösas slit på myrmarker och kolonat och om en statlig lokalisering-, skogs- och jordbrukspolitik som har en berättigad plats i den historiska exposén.

1940-talets bild tecknas med hjälp av Attsjö by i Småland. Mekaniseringen hade tilltagit. Även småbruken började använda traktorer och självbindare. Mjölkmaskiner underlättade det tunga ladugårdsarbetet. RLF växte sig starkt under 30-talet. Bönderna fick ett riksavtal med staten. Arbetstidsåtgången i det gamla självushållet jämfört med den i nya maskinella jordbruket är fakta som får belysa vikten av förändringarna.

Följande decennium innebar en allt kraftigare omstrukturering av det svenska lantbruket. *1960-talets* jordbrukspolitik satte sina spår. Specialiseringen drevs allt längre. Växtförädling och avelsarbete ledde till ett allt starkare beroende av kraftfoder och kemisk gödsling. Familj jordbrukets stora dominans i svenskt jordbruk ger fog för att som sista sceneri i utställningen presentera några småbruk i Oviken i Jämtland vid *mitten av 70-talet*. Här berättas om KR-bonden med mjölkproduktion som huvudnäring. Rationell hantering, skulltorkar, mekanisk utgödsling och branschorganisationernas förädlingsindustri får bilda konkreta åskådningsobjekt.

Efter denna vandring i tid och rum kan den intresserade söka sig till en verklig skattkammare, även mätt med internationella mått. Det är modellsamlingen med ett tusental modeller i trä och metall, alltifrån Kungl. Modellkammarens och Patriotiska Sällskapets modeller från 1700-talet till Kungl. Skogs- och Lantbruksakademins egna från 1800-talets början och mitt. Här kan den teknikhistoriskt roade verkligen frossa i detaljer.

Till lantbruksmuseet kommer också att höra

en sal för tillfälliga utställningar på 200 kvm. Här kan specialtemata och dagsaktuella, även debattinriktade, utställningar presenteras och därmed göra lantbruksmuseet till ett skyltfönster för vad som är i tiden.

Det kanske ändå mest verkningfulla är att lantbruksmuseet kommer att ligga i en levande jordbruksbygd, i ett sörmländskt odlingslandskap. Där kan man läsa landskapet som en bok och se dess av mänsklig påverkan åstadkomna förändring från järnålder fram till dagens högmekaniserade lantbruk. Själva landskapet är en miniatyr av Sörmland. Sjöar, strandängar och åkerslätt med kraftiga lerjordar övergår i ett småkuperat landskap och hagmark och vallodling. Det famnas i sin tur av skogskanter med småjordbruk och torp som övergår i storskog och höjdryggar. Julitagodset rymmer i sig utomordentliga förutsättningar att kunna belysa skillnaden mellan gammalt och nytt, att göra dagens förhållanden förståeliga för den enskilde besökaren och förklara de historiska förutsättningarna och bakgrunden.

Redan de faktiska förhållandena innebär stort artade förutsättningar. Godset, som genom en generös donator kom i museets ägo 1944, består av 2400 har, varav 400 har åker och vall, 2000 har skog. Huvudgårdens jordbruk är utarrenderat och drivs på ett föredömligt sätt med mjölkproduktion som huvudinriktning. Besättningen av SRB, journalförd sedan 1870-talet, uppgår till 400–450 djur, varav 179 i mjölkproduktion. Vallar och hagmarker behövs för driften, ungdjursflockarna rör sig i markerna. Skogsbruket och viltvården drivs av museet i egen regi. Godsets byggnadsbestånd uppgår till 250 hus, som i sig utgör en raritet idag när snart alla överloppshus är eller blir bortröjda på andra lantgårdar. Godset kan på ett fascinerande sätt berätta om sekelskiftets lokalsamhälle, storgodsets självhushåll i alla dess olika detaljer: om spannmålsodling, mjölk-, smör- och ostproduktion i gårdsmejeriet och svinuppfödning på vassla och matavfall, om malning av mjöl och gröpe på väderkvarnen, tegeltillverkning i tegellada och brännugn, kalkbränning på markgödning, ladugårdsmalning och husbyggnad, sågverk, tobaksodling och torklador, om köksträdgårdar, orangeri och fruktträdgårdar, om stutare, småarrenderatorer, dagsverkstorpore och fiskearrenda-

Fig. 4. Djupanboda småarrendegård. Det vitrappade bostadshuset är inrett så som arrendatorn borde ha haft det år 1930. Det panelade huset utgör bostad för dem som lever och arbetar på gården under sommaren, då besökare tas emot och får bese gården. Det är

inte fråga om regelrätta visningar utan man samtalar, berättar och förklarar. På gården odlas vanligen svarthavre, lin och grönsaker. Här plöjs trädgårdslandet. Foto Nordiska museet 1981.

torer och om adelsfamiljens patriarkaliska omsorg om godsets undersåtar bl. a. i form av skolhus och fattighus – och till sist om godsherrens ståndsmässiga tillvaro i Stora huset. Alltifrån 1600-talet kan gårdsarkivet år för år berätta om utgifter, inkomster, dagsverksskyldigheter och arrenden.

I detta herrgårdslandskap kan besökaren röra sig tämligen fritt, redan det en tillgång som inte minst utlänningar blir högeligen förvånade över. Utmed markerade vägslingor eller längs fågator i hagmarkerna kan den enskilde besökaren eller grupperna vandra eller åka. Det som pågår, odlas eller produceras i mark, skog eller byggnader beskrivs och förklaras. Här är det fråga om den moderna verksamheten, men på något ställe har museet valt att även presentera ett stycke museal verksamhet. Man kan exempelvis besöka en småarrendegård i kanten av det stora åkerbruks-

området. Stället heter Djupanboda (fig. 4) och har en gårdsbebyggelse som sträcker sig ned till tidigt 1700-tal. Allt är iordningställt och bebott av en sommarfamilj som skall odla och leva på 1930-talsvis. Stugan är möblerad och iordningställd för året 1930 så exakt som det gått. I fähus och på jordlotter möter man dåtida förhållanden. Ur gårdsarkivet går det att i detalj redovisa levnadsförhållanden och situation för Djupanbodagårdens inbyggare.

Sådana här mycket realistiska åskådningsobjekt har en uppskattad marknad bl. a. i USA. De kallas Living historical farms och är ett slags friluftsmuseer som vill beskriva, levandegöra och förklara lantbruksmiljön på olika platser i staterna fram till vårt sekels början. Oftast handlar det där om rekonstruerade miljöer, medan vi på Julita har möjlighet att *in situ* och med arkivaliska fakta och levnadsuppteckningar ge en rea-

listisk och mycket suggestiv bild av en småarendator för 50 år sedan. För många medelålders besökare väcker detta starka minnen till liv – för de unga blir allt det som mor- och farföräldrar berättat om här åskådligt.

Även på andra sätt ges besökaren möjlighet att studera historiskt material. Jag åsyftar här den s. k. Julitaåakern, som sköts i nära samarbete med lantbruksnämnden i länet. Här kan besökaren få studera gamla svenska lantsorter odlade sida vid sida med moderna. Det är olika sädeslag, balj- och rotväxter. Här visas inte bara växtförädlingens resultat utan också gödslingens och ogräsbekämpningens effekter. Med hjälp av sakkunniga ciceroner får besökaren instruktiva inblickar i en viktig del i lantbrukets utvecklingshistoria.

Som jag tidigare framhållit är museernas primära uppgift att samla, vårda och bevara men också att förmedla sitt kunnande. Det är därför logiskt att Nordiska museet också tagit aktiv del i det viktiga arbete som innebär att bevara kulturväxternas hotade arvs massa. Det handlar om att skydda ett kulturarv som i egentlig mening är ännu mera levande – och därmed skört – än det som utgörs av de av människan tillverkade artefakterna. Domesticerade och kultiverade husdjursraser och växtslag från äldre tid har inte bara betydelse för det framtida förädlingsarbetet. De utgör helt enkelt en del av vår kulturhistoria och bör om möjligt bevaras. I ett avseende har Nordiska museet redan engagerat sig i denna uppgift. Det gäller de lokala fruktsorterna i Mälardalen. Flera av dessa äppel- och päronsorter börjar nu nästan helt försvinna. Herrgårdarnas och slottens gamla trädgårdar röjs bort eller har redan blivit beteshagar. Den södra Mälardalen har ända sedan Gustav Vasas och Hertig Karls dagar varit ett fruktodlardistrikt. Efter 30-åriga kriget slog sig adelsfamiljer ner i Sörmland och på många gods ägnade man sig åt bl. a. trädgårdsanläggande och fruktodling. Sörmlands milda klimat och ett utbredd intresse för fruktodling hos adeln – och dess trädgårdsmästare – har gjort att Sörmland intar rangplatsen när det gäller antalet lokalsorter av äpple och i någon mån päron. Alla känner ju till Åkerö och Säfstaholm som namn på allmänt odlade äppelsorter. Men det finns ytterligare ett tjugotal sorter som bär namn efter sörmländska slott och herrgårdar så-

som Fiholm, Gimmersta, Fågelsta, Hörningsholm, Kesäter, Målsåker, Rossvik, Ås och Ökna osv.

I varuhuskedjornas och varuhanterings specialiserade och konkurrenshårda klimat har dessa fruktsorter ingen chans att hävda sig. Yrkesodlare vill ha få och väl anpassade sorter som uppfyller hårt ställda odlarkrav. Importfrukten konkurrerar i sin tur ut de flesta av våra fruktodlare. Svensken vet därför snart inte av annat än att ett äpple skall vara hårdskaligt, helt grönt eller helt mörkrött, hårt att bita i – och smaka sockervatten. De lokala sorterna har däremot smak- och luktegenskaper som ofta är överlägsna. De har också visat sig härdiga nog att motstå det svenska klimatet i långa tider. De kan i olika avseenden också vara resistent mot sjukdomar osv. Men de tål inte den hårda hantering som nutida varudistribution fordrar. För det framtida förädlingsarbetet kan emellertid vissa egenskaper som de bär på, gömda i arvsanlagen, möjliggöra utvecklingen av nya fruktsorter, som för vidare dessa förträffliga egenskaper.

Det är alltså ur flera synpunkter viktigt att den genetiska variationsrikedomen inte utarmas. För Nordiska museet utgör den kulturhistoriska aspekten emellertid den primära.

Julitas fruktträdgård var gammal och till stor del utgången. Den behövde restaureras för att herrgårdsmiljön skulle behålla ett av sina värdefulla inslag. I samarbete med Nordiska Genbanken för jordbruks- och trädgårdsväxter satte museet 1979 igång ett räddningsarbete för att inventera och ta vara på Mälardalens många lokalsorter av fruktträd. Resultatet blev att ett 50-tal äppel-, päron- och plommonsorser räddades. De gamla sorterna har ympats på grundstammar och i dubbla exemplar (av säkerhetsskäl) har dessa planterats ut i Julitaträdgården.

På detta sätt har godsmiljön restaurerats. Nya besökargrupper kommer att uppmärksamma Julita – det blir ett pomologiskt Mekka. Samtidigt påtager sig museet en livsviktig bevarandeuppgift under Nordiska Genbankens huvudmannaskap genom att hålla detta klonarkiv i stånd. Även på husdjurssidan har museet planer på att medverka, om ock i blygsam skala, för att bevara de gamla svenska lantraserna.

En kulturhistorisk miljö som den på Julita uppsöks av över 100 000 människor varje som-

Fig. 5. Julita gårdsmejeri. Uppfört 1884 och i drift till 1929. Smörproduktionen uppgick till 1 drittel/dag om 52 kg. Skummjölksosten var vida berömd. Man tillverkade upp till fyra ostar om ca 14 kg per dag. Mejeriet

ställdes i ordning av SMR som mejerimuseum och återinvigdes jämnt 50 år efter det att det stängdes. SMR/ARLA svarar för visningarna under sommarsäsongen. Foto Nordiska museet 1982.

mar. Antalet växer för varje år. Här kan allmänheten i intresseväckande och konkret form stifta bekantskap med många olika sidor av kulturbearvande. För jordbruksnäringen är detta inte oväsentligt. När det gäller bevarandet av den genetiska variationsrikedomen är det nödvändigt att skapa förståelse hos allmänheten för denna livsviktiga sak.

Målet för verksamheten på Julita är sålunda att där skall utvecklas ett i ordets egentliga bemärkelse levande lantbruksmuseum med ett rikt varierat innehåll. Men museet måste beakta att det som *museets* expertis kan bemästra är kulturhistorien. Därför måste flera vetenskapers experter såsom agronomer, veterinärer, skogsfolk och växtförädlare samverka i presentationen av lantbruksmuseets verksamheter inne i utställningen och ute i landskapet. Som exempel kan nämnas att mejerinäringen sedan några år ansvarar för sakkunnig demonstration av gårdsmejeriet på Julita (fig. 4), som Svenska Mejeriernas Riksförening bekostat iordningställandet av.

Nordiska museet kräver av sig självt att verksamheten bedrivs på ett professionellt sätt. Därför kan den inte hanteras av museet ensamt. Här måste andra myndigheter, institutioner och organisationer samverka och ta sin del av ansvaret. Sedan några år tillbaka har därför museet knutit till sig en referensgrupp med representanter för Akademien, lantbruksuniversitetet, lantbruksstyrelsen, LRF, Lantarbetareförbundet och Svenska Mejeriernas Riksförening. Ju närmare vi kommer förverkligandet av det levande lantbruksmuseet på Julita desto nödvändigare är det att engagemanget ökar. Det gäller också branschorganisationer, landsting och kommunen. Det måste, oavsett att statsfinanserna just nu sviktar, vara en angelägenhet för lantbruksnäringen att medverka till att det kommer till stånd ett livaktigt undervisnings- och informationscentrum för att sprida kunskap om och förståelse för jordbruksnäringens historia och betydelse i dagens svenska samhälle. Sverige är ett av de länder i Europa som för närvarande

saknar ett stort lantbrukshistoriskt museum. Det manar till eftertanke och handling.

SUMMARY

Our agricultural heritage

First of all I like to point out that the cultural heritage not is something static. Changes and additions are constantly taking place which must be observed by both Nordiska museet and the Academy.

Nordiska museet, which is a national museum of ethnology, is for example coordinating a continuous documentation of the agricultural, forestry- and fishing industry carried out by thirteen different museums in Sweden.

The agricultural heritage is a very important factor when it comes to explaining the national identity and the Swede's own identity. For us of a more mature age the living conditions in the country-side very often are self-evident, but this knowledge does not last any longer than the living span of the individual. Young generations grow up and do not know about this connection but search their roots and identity. Seen from a European point of view Sweden was an agricultural country which very fast changed into an industrial and a welfare country. Out of this perspective it is important to focus and explain the agricultural significance for the whole of this development.

The Academy and Nordiska museet have extraordinary possibilities to portray this historical course of events through the collections which since 1970 make an entirety. In addition it is one of Europe's largest and most exclusive collections of agricultural history. It reaches as far back as the middle of the 18th century and culminates with the large agricultural expansion during the middle of the 19th century, which in turn laid the foundation to industrialism and the progress of the welfare state.

The collection is now at the museum's manor in Södermanland, Julita, donated to the museum in 1944 and consisting of 2400 hectares forest and arable land. There is also a modern dairy farm and a living cultural landscape which constitutes a framework full of contrasts and fantasies for the presentation of the history of the Swedish agriculture.

The large collection is nowadays kept in modern storage rooms, where modern storage techniques have been used. The Agricultural museum to be, will be located immediate to the storage rooms and aims at describing the development from the beginning up to our own days. To illustrate this, different milieux and sceneries showing the historical, ecological, functional and social development will be built up.

A very important factor is that the visitor can study and compare the history as presented with the modern farm work outside the museum. The visitor can walk around there and study by himself the kind of activities which is involved in modern farming.

Finally I like to stress that it is an important mutual duty for everybody within the sphere of agriculture that this museum can come to life and be of use. In many European countries agricultural museums are important establishments which fulfil important pedagogical tasks. A year and a half ago an application to project and build this museum was presented the Government.

DISKUSSION

Agronom Anders Gustafsson: Det började en sen kväll innanför de metertjocka grästensväggarna i vårt kårhus. Vi var några kårfunktionärer som satt och diskuterade vad som var viktigt i lantbruksutbildningen.

Vi kom in på agrarhistoria.

Vi tyckte det var viktigt med agrarhistoria!

Hur kunde det komma sig att vi tyckte det var viktigt med humaniora?

Hur kunde det komma sig att utpräglade naturvetare, till råga på allt jordbundna, fann det svunna och abstrakta intressant?

En paradox?

Nej, det började nog inte den där kvällen innanför de kalla stenväggarna. Det började kanske med att vi, vår generation, växte upp i en annorlunda brytningstid.

För är det ändå inte så att man präglas mer, är mer mottaglig och flexibel i sina tankar under sin korta uppväxttid, än under hela resten av sitt liv?

En brytningstid var det, som bland annat innehöll följande:

– en »evig» högkonjunktur vacklar i grunden

- tron på att naturvetenskapen/teknologin kan förklara/lösa alla problem börjar ifrågasättas
- långsamt börjar man inse att jorden inte är oändlig, utsläpp av föroreningar kunde beröra även oss själva, personligen. När man likt farfarsfar, farfar och far metat abborre i skogssjön och sjön plötsligt är död av försurning, då är det hög tid att börja tänka - och handla
- så även jordbruket
- »rationaliseringar» gav ödebygder och därmed utarmning av kulturen
- kvicksilverbetat utsåde dödande gulspårven och därmed sparvhöken - en tyst vår?
- svämutgödsling med returspolning gav människors och grisars död, vi var några som kom undan med näpp och nöd.

Rådgivarna, experterna, de utbildade, deras förträfflighet ifrågasattes. De var inte alltid bildade. Detta var i sanning en märklig brytnings-tid. Kanske var det dessa erfarenheter som gjorde att vi studenter reflekterade över svunna tiders tankars värde, kulturens betydelse, där vi satt i vårt stenhus från 1800-talet - ett gammalt stall.

Agrarhistoria - en abstrakt humanistisk tanke eller, konkret nyttighet för jordbruket och jordklotet? För mig var det sistnämnda det som var, och är, drivkraften.

Nyttan, värdet.

Cirkeln är sluten!

Paradoxen vänd till ett axiom!

Naturvetaren, i synnerhet den jordbundne, måste av nödvändighet, för helhetens skull, se det svunna och abstrakta som en konkret nyt-tighet och resurs.

Ett helhetsperspektiv.

För nog hade väl mycket av sociala och biologiska tragedier på jorden kunnat undvikas om man inte blint hållit fast vid den förhärskande doktrinen: »Allt nytt är bra och allt gammalt är dåligt.»

Drivkraften för en kurs i agrarhistoria fanns. Kursens långsiktiga mål skulle vara att ge morgondagens forskare och jordbruksrådgivare en mer ödmjuk inställning till kultur och gammal kunskap, till biologiska och sociala värden, till allt levandes rätt att få fortleva och bestå; djur, människor, växter, alla med samma rätt.

Berättelsen om arbetet med kursförslaget kan göras lång och mångordig, men den kan också

göras kort: informationsinsamling - kontakter - utkast - kontakter - förslag - diskussion - färdigt förslag - AVSLAG. Avslag skedde av besparingsskäl, trots att studentkåren föreslog borttagande av andra kurser till förmån för agrarhistoria.

Avslutningsvis vill jag delge er tre positiva erfarenheter från arbetet med kursen.

- Det positiva och målinriktade intresset från Nordiska museet.

- Många lärare och forskare på SLU har någon form av jordbrukshistoriskt intresse vid sidan av sitt vardagliga yrk.

- Ett klart deklarerat stöd för och positiv inställning till kurs i agrarhistoria från en av dåvarande ledamöterna i Linjenämnden när ärendet behandlades, nämligen ledamoten Carlsson.

Jag vill passa på tillfället att framföra ett senkommet men uppriktigt tack till denne ledamot. Tack, Mårten Carlsson. Sedan dess har Du blivit vår rektor. Jag tror och hoppas att vi har en professur i agrarhistoria på Ultuna i god tid innan Du blir emeritus.

Summary. Agrarian history should be a part of the agronomist education at the Swedish University of Agricultural Sciences (SLU). A proposal on this theme was presented by the Student's union (LHS) in 1980. Many people at the university supported the suggestion but the proposed course was rejected of economic considerations.

Many serious mistakes in Swedish agriculture during the last decades possibly could have been avoided if advisers and scientists had a more humble view on the social and ecological effects of modern technology. A humanistic course among the scientific courses would be of use to society in this sense. The aim of the education in agrarian history would be to offer the students a sense of when a new method or system could have predominant advantageous or disadvantageous effects on agriculture and the environment.

Herr Moberg: Föredragshållaren framhöll med all rätt att »idag imorgon är igår». Det ger mig anledning att fråga hur Ni bedömer möjligheterna med hänsyn till ekonomiska synpunkter, till utrymmesbehov osv. att i tillräckligt signifikativ

grad samla, vårda och bevara dagens maskiner som ju blir allt större, allt mer komplicerade.

Herr Curman: Det vore intressant om vi som slutresultat av den här kvällen kunde få fram någon lantbrukshistorisk målformulering för akademien. Vi skall ju inte konkurrera med de historiska institutionerna vid våra universitet, men vilka insatser på det lantbrukshistoriska området kan vi göra?

Professor Örjan Lindberger: Som en komplettering till vad föredragshållaren nämnde om ett levande museum på Julita vill jag tala om att Vitterhetsakademien har två levande agrarhistoriska museer, nämligen Stensjö by i Småland och Borgs by på Öland. I enlighet med donationsbestämmelserna sköts de enligt principen, att jordbrukets former skall vara som de var i mitten av 1800-talet med bevarande av det dåtida odlingslandskapet. Men detta är dyrt, alldeles som på Julita, även om vi inte har det speciella problemet med stora maskiner, och ju mer lönekostnaderna stiger, desto svårare kommer det att bli att finansiera driften.

Styresman Sune Zachrisson: Det är en omöjlighet att i originalmodeller samla på sig allt som produceras idag av gigantiska maskiner. Vi har exempelvis en Caterpillar skördetröska från 1932, en av de två första som togs i bruk i Sverige. Den upptar åtskilliga m³ i magasinet. Numera måste vi försöka få skalmodeller, bilder, prestandauppgifter och filmupptagningar, som i en framtid kan ge besked om hur dagens maskiner fungerade. Tillväxten i de svenska museernas magasin är ett stort problem. Varje erbjudande borde egentligen besvaras med ett nej tack. Ett donerat föremål måste nämligen forslas till museet, registreras, fotograferas, alla fakta dokumenteras om fabrikat, ägare, användningstid, överhuvud taget allt som går att få fram av uppgifter måste dokumenteras. Detta skall lagras på ADB och dublettlagras på annat sätt. Föremålet skall sedan få en plats i ett föremålsarkiv in till evighetens morgon, under tiden noga tillsett och vårdat så att det inte faller samman. Samtidsdokumentationen som jag inledningsvis berörde i mitt föredrag innebär också en samordning mellan museerna av insamlandet. På så

vis kan vi förhoppningsvis samla de representativa föremålen och undvika dubbelarbete.

Jag vill slutligen kommentera professor Örjan Lindbergers inlägg om Vitterhetsakademiens anläggning Stensjö by. Den är en utomordentligt fin miljö. Den oskiftade byn med ett 40-tal hus ligger i ett odlingslandskap som hävdas på gammalt vis. Närmast byn små åkerlappar, hägnade med stengärdesgårdar, fällor och öppenhet. Successivt tätnar landskapet och övergår i mörk storskog. Allt är föredömligt skött. Varken handelsgödsel eller kemiska bekämpningsmedel kommer till användning. Årlig skötsel och förbättring har pågått sedan akademien tog över den oskiftade byn som donation. Men bristen på naturgödsel gjorde sig mer och mer märkbar. Jag besökte Stensjö för ett par år sedan och blev minst sagt häpen. Fåren var borta. Det stod kor i ladugården, men stora klunsar med rumpan halvvägs ut genom ladugårdsdörren. Vitterhetsakademien hade skaffat utländska biffkor i stället för att i denna kulturhistoriskt världsansade miljö hålla en hederlig svensk lantras. Smålandskon är ju tyvärr utdöd sedan länge. Rödskullan var vid det tillfälle då jag besökte Stensjö allvarligt hotad till sin existens. Jag tror att det då fanns 19 individer kvar i landet. Min hälsning till preses i Vitterhetsakademien är: Sälj biffkorna och skaffa åtminstone hederliga SRB!

Herr Hjorth: Här har talats om det lantbrukshistoriska arvet. Nu vet inte jag om i det skall rymmas också skogsbruket. Men eftersom den här akademien också sysslar med skogsbruk så ställer man sig omedelbart den frågan, har man på samma sätt som inom lantbrukets område försökt att även på skogsbrukssidan se efter vad vi har ifråga om olika former av museer och samlingar. Vi vet ju att det finns en del här och var och jag tror att det finns mycket i de små hembygdsmuseerna ute i socknarna. Har man gjort motsvarande arbete där för att försöka samordna och se efter vad som finns och vad som fattas och vad man eventuellt skulle kunna plocka fram. Det är den ena sidan av saken, vi kan kalla den den museala sidan och därmed också den pedagogiska, upplysande sidan.

Sedan skulle jag vilja anknyta till en tidigare talare och säga att vi har ju precis samma problem på den skogliga sidan när det gäller den

historiska bakgrunden. I det här landet, som ändå lutar till skog och skogsnäring i sådan ofantlig omfattning, så har vi ju ingenting som kan kallas för skogshistorisk forskning. Jag brukar ta som exempel Ungern, där man inte har så förskräckligt många träd efter vårt sätt att se, där har man en professor i skogshistoria, men i Sverige har vi knappast ens någon som bryr sig om att studera skogshistoria, annat än i den bemärkelsen att man studerar skogens växthistoria. Men skogshistorisk forskning i betydelsen t. ex. skogspolitiska, institutionella och andra saker finns mig veterligen inte och någon skogshistorisk utbildning finns inte. Jag skulle mena att där finns något för SLU:s skogliga fakultet att tänka på. En bättre förståelse för vårt tidigare skogsbruk underlättar en riktig kontinuitet i skötseln av skogen, med dess långa omloppstid.

Herr Olle Johansson: Jag kanske kan passa på att efterlysa läget inom ett speciellt område. Vi hörde ju här av Sune Zachrisson att det finns dubbleringar på vissa områden och luckor på andra. Det område jag tänker på är forsknings- och laboratorieutrustning på lantbruksområdet, forskningsapparatur och sådant. När den lantbruksvetenskapliga fakulteten firade jubileum helt nyligen plockade man fram en del gamla laboratorieutrustningar, men jag är tveksam om det finns någon systematisk ordning inom det området. Det är något som jag skulle vilja efterlysa och det är kanske hög tid, om det inte är gjort, att man försöker få en bevakning även här.

Förste intendent Jonas Berg: Jag skall försöka svara på två av de ställda frågorna. Den ena gällde undervisningsmaterial från högre undervisning och vem som tar hand om det. Jag kan berätta att Kulturen i Lund har förklarar att man betraktar det som en av sina uppgifter att dokumentera just den högre undervisningen och detta åtagande omfattar rimligen tekniskt material vid högskolor och liknande. Den andra frågan gällde ett eventuellt skogsmuseum. I fråga om ett sådant har strävandena tidvis varit mycket starka. Silvanum i Gävle tillkom en gång som ett landsomfattande museum, ett Sveriges skogsmuseum. Men satsningen gick inte hem av olika skäl, och Silvanum har nu nedsjunkit till ett

regionalt museum för Gävleborgs län. Man har en ganska omfattande verksamhet med många skol- och gruppbesök, men man har inte längre resurser att arbeta med hela landet som bas. Hyggliga skogssamlingar finns också vid läns- och museerna i Växiö och Östersund och ett fint friluftsmuseum är det i Siljansfors, men det finns flera. På allra sista tiden har också tillkommit ett skogsmuseum i Lycksele som är ganska brett i sin uppläggning och har en etnolog som chef. Mitt eget museum har goda samlingar men inte mycket utställt. I samband med avvecklingen av flottningen i Dalälven kom vi att engagera oss, tillsammans med Tekniska museet och Länsmuseum i Gävle och Sandvikens kommun, i ett nytillskapat museum kallat Dalälvarnas Flottningsmuseum i Gysinge. Museet finansierades med överskottsmedel från avvecklingen som ställdes till förfogande av jordbruksdepartementet. Föremålen insamlades för ändamålet och tillhör Nordiska museet. Museet i Gysinge har blivit rätt lyckat och jag rekommenderar ett besök. Det tar bara upp flottningen, men gör det på en bred nivå även om exemplen kommer från Dalälvsbäckenet.

Herr Mårten Carlsson: Jag har själv alltid varit intresserad av framtiden och det är därför jag tycker historia är så roligt. Jag har mest sysslat med lantbruksekonomi och den kanske viktigaste boken jag har läst i det sammanhanget är Josef Nou's doktorsavhandling om den doktrin-historiska utvecklingen inom lantbruksekonomi. Den ger en mycket bra belysning över hur vetenskapen utvecklades. Vad jag själv har arbetat mycket med är hur skall man åstadkomma förändringar. Om man försöker åstadkomma förändringar utan att känna människornas bakgrund, historia, värderingar osv. så är det mycket stor risk att man misslyckas. Det är därför som jag tycker det är väldigt viktigt med kunskap i lantbrukshistoria. Det som Anders Gustafsson tar upp här om mitt intresse i linjenämnden för agronomer och hortonomer när vi behandlade dessa frågor för ett par år sedan det finns definitivt fortfarande kvar. Som han också sade så var det inte brist på intresse från linjenämndens sida som gjorde att denna kurs inte kom till stånd. Hindren var i stället brist på pengar. Dessutom var det frågan om hur att få

plats i schemat utan att förlänga undervisningen. Någoting måste då plockas bort, och detta skapar alltid diskussion. Vi borde kanske försöka hitta nya medel och vi får kanske, för att inte spränga ramen för utbildningarnas längd, börja med en typ av frivillig kurs eller kurs som kanske ligger på kvällstid för att klara det. Jag vet att sådana synpunkter fördes fram av studenterna vid det tillfället. Det är kanske en lämplig början både för jord och skog. Kanske skulle man som ett långsiktigt mål ha att få fram medel till lantbruksakademiens professur i agrarhistoria vid Sveriges lantbruksuniversitet. Jag tror alltså att vi dels får börja någonstans, dels också ha ett långsiktigt mål. Själv tror jag att det skulle vara en lönsam investering, att ägna sig åt historia och jag tror också att vi kan lära oss väldigt mycket av historien, så att vi inte gör om misstag som vi annars skulle göra. Personligen stöder jag mycket denna tanke och har alltid gjort det. Även när jag var student så diskuterade vi de här frågorna och jag tror att en del av oss läste på fritid och diskuterade »Bondens i Sveriges historia» och andra arbeten. Kunde vi dessutom lägga en vecka av denna kurs på Julita så kunde det bli ganska fantastiskt.

Herr Moberg: Ett par korta upplysningar. Det tidigare omnämnda vidundret är utomordentligt intressant. Det är nämligen skördetröska nr 2 i Sverige. En amerikansk maskin, Caterpillar, som togs in av dåvarande ägaren till Målhammar, August Treschow, hedersledamot i denna akademi. Det gläder mig att den finns kvar och jag hoppas att den vårdas väl.

Det glädde mig än mera att höra om samarbetet mellan museerna. Låt mig erinra om att också skördetröska nr 1 är bevarad. Den står i det trevliga museet på Alnarp. Där finns mycket annat intressant, bl. a. en fullkomligt unik samling av mjölkningsmaskiner. Jag betvivlar att det finns något liknande på annat håll.

Sedan skulle jag vilja nämna att akademien äger en historiskt intressant traktor. Vi var för många år sedan angelägna att, innan det blev för sent, rädda ett exemplar av den berömda traktorn, eller motorplojen, Avance från år 1917, en av de första, verkligt brukbara svenskbyggda traktorerna. Akademien satsade, på min inrådan, några hundra kronor på inköp av resterna

från två sådana. Vid Statens maskinprovningar satte vi av delarna ihop en komplett maskin. Där står den kvar, till glädje för alla besökare, eftersom akademiens museum avvecklades. Vore det kanske lämpligt att akademien nu överlämnade den till vård på Julita.

Fru Ulva Ringdén: Jag skulle bara vilja påminna om att inom akademiens lokaler finns material för agrarhistorisk forskning, nämligen ca 110 hyllmeter arkivhandlingar. Akademiens stora protokollserier är fullständiga från akademiens början 1813 och de ger en god inblick i vilken betydelse akademien hade för det svenska jordbruket. Akademien var den myndighet, till vilken hushållningssällskapen sände in sina årliga berättelser från länen ända till 1890, då lantbruksstyrelsen övertog administrationen. Även landshövdingarna sände under några årtionden in sina femårsberättelser till akademien. Dessa berättelser berörde såväl skogs- och jordbruk som övriga näringar. Från lantbruksläroverken, de första tillkom på 1830-talet, inkom verksamhetsberättelser. Även lantbruksingenjörerna, som reste runt i sina distrikt och undervisade på gårdarna, skickade in regelbundna rapporter. Handlingar rörande akademiens Experimentalfält med jordbruksavdelning, trädgårdsskola, centralanstalt och lantbruksmuseum ingår även i arkivet. Allt detta material bör vara av stort intresse för den agrarhistoriska forskningen.

Herr von Segebaden: Herr Hjorth tog upp den skoglida sidan i det här sammanhanget. Där är det så att på det skogsbiologiska området och på skogsskötselområdet gör bl. a. de långa omloppstiderna som vi arbetar med i skogen att de historiska perspektiven naturligt kommer in i både forskning och utbildning. Mycket av detta finns dokumenterat i jubileumsskriften, »Skogshögskolan 150 år» (1978), som hade en idéhistorisk uppläggning. På det skogstekniska området är däremot den oerhört snabba tekniska utvecklingen som ägt rum under efterkrigstiden dåligt dokumenterad både vad gäller föremål och de idéer som drivit utvecklingen. På det skogspolitiska området är det rätt dåligt beställt för närvarande. Vi har där ett generationsskifte bland våra forskare, och ingen av dem är i dag – efter

vad jag kunnat finna – speciellt intresserad av den historiska sidan. Det vore därför väldigt värdefullt om personer av t. ex. herr Hjorths kapacitet och stora erfarenhet på det här området kunde hjälpa oss.

De tre, fyra skogsmuseer som vi har i landet har ganska stora driftsproblem. Det finns heller ingen total samordning som det talas om att vi har behov av, utan det är mer eller mindre en lokal eller regional utställningsverksamhet. Vid dessa museer bedrivs det ingen som helst forskning. I Norge finns ett skogs-, jakt- och fiskemuseum i Elverum, som jag verkligen kan rekommendera till ett besök när ni har vägarna förbi där. Både när det gäller verksamheten som sådan och när det gäller den arkitektoniska och utställningsmässiga utformningen så är det det bästa jag sett i museivärlden någonstans. Huvudverksamheten där är emellertid forskning och undervisning, och den rena utställningsverksamheten är sekundär.

Lantbruksrådet Nils-Erik Kasberg: Jag har haft den stora förmånen att ingå i den referensgrupp för Julita som Sune Zachrisson talade om, och har därmed kunnat följa den här intressanta utvecklingen under rätt många år. Vi har inte fått fram medel för den sista utbyggnadsetappen och först när vi har fått dem kan vi säga att Julita är något så när färdigt. Idag diskuterar vi dels vad vi kan göra för att vårda vårt kulturhistoriska arv och dels vad vi kan göra för att hjälpa Julita med dess verksamhet. Vi har en del organisationer redan anknutna till Julita. Vi har SMR, som har byggt upp sitt gamla mejeri där. Ett bra exempel är också LRF, som är med och betalar den guide som finns där på sommaren och tar emot besökare och det finns säkerligen plats för andra aktiviteter av det slaget till fördel för både den egna organisationen och för agrarhistorien. Det kanske finns andra organisationer som har möjligheter att göra någonting på Julita? Sveriges lantbruksuniversitet kan också bidra till verksamheten på Julita genom att förlägga kurser i agrarhistoria dit.

Vårt kulturhistoriska arv kan bedrivas på många olika sätt. Här har nämnts olika museer som finns ute i landet, men jag tror ändå att någonstans behövs det ett centrum för att vårda

det kulturhistoriska arvet på det här området och jag tycker att detta centrum skall förläggas till Julita eftersom vi där har de allra bästa förutsättningarna för detta.

Herr Treschow: Jag har begärt ordet eftersom herr Moberg avslöjade att det »monster» som inledaren talade om är skördetröskan nr 2 i Sverige, som – efter väl förrättat värv – skänktes av min far och i någon mån av mig till Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, och den står fortfarande inpackad på Julita. Det nämndes här att det blir sådana väldiga kostnader när man skall taga in dessa stora maskiner, men vi i Sverige är så kolossalt prestigebetonade; allting skall vara så perfekt. Alla byggnader måste vara vinterbonade. Kan inte dessa stora stryktåliga maskiner få en litet mindre välisolerad plats? På gamla gårdar brukade det finnas något som kallades hjälm; det var i stort sett bara ett tak, och under detta stod en del maskiner. Detta kanske inte är genomförbart men man borde kunna resonera om att litet mer stryktåliga apparater skulle kunna vinna en litet mindre prestigebetonad plats än mera känsliga och ömtåliga.

Styresman Sune Zachrisson: För en kulturhistoriker är det upplivande att här följa diskussionen om behovet och nyttan av agrarhistorisk forskning. I Norge är lantbrukets historia ämne vid deras högskola. Ämnet är inriktat på ekonomisk historisk belysning. Väsentligt är emellertid att man – som framgick av diskussionen här – bedriver forskningen inom det naturvetenskapliga fackområdet och därifrån bryggas över till de humanistiska vetenskaperna och inte tvärtom. Tidigare nämndes att mycket historiskt material återfinns bl. a. i akademiens arkiv till belysning av den historiska förändringen. Jag vill då nämna att Nordiska museet sedan flera år tillbaka såsom beredskapsarbete, håller på att göra register och söksystem över Hushållningssällskapens skriftserier. I dessa skrifter finns det ett oändligt stort material till belysning av 1800-talets agrara utveckling i de olika landskapen. Sådana ämnesordnade söksystem kommer att underlätta kolossalt för både museet och agrarhistoriska forskare.